

Beeld scheppingsgeloof uit verleden klopt niet

Geplaatst: 13 februari 2009 09:20, laatste wijziging: 13 februari 2009 10:18

door Ab Flipse

Het Historisch Documentatiecentrum aan de VU en het Nederlands Dagblad organiseren in het kader van het Darwinjaar 2009 een serie van vier debatten. Het thema is 'Botsen over het begin - de evolutie van het christelijke scheppingsdenken'. Hieronder een samenvatting van de vierde lezing, die gisteravond werd gehouden.

Over de manier waarop christenen in het verleden de evolutietheorie hebben beoordeeld, bestaan nogal wat misverstanden. En daarvan is dat orthodox-protestanten die theorie (tot voor kort) altijd hebben afgewezen, terwijl rooms-katholieken al snel kwamen tot een verzoening van geloof en evolutie. Dit beeld komt echter niet overeen met de feiten. Internationaal zeker niet, maar ook niet voor Nederland.

Toen Darwins theorie in de negentiende eeuw in Nederland bekend werd, vond ze relatief snel ingang in de wetenschappelijke wereld. Bij orthodoxe christenen rees na verloop van tijd echter verzet. Vooral in rooms-katholieke kring werd de theorie toen gezien als opzettelijk anti-christelijk en werd deze fel bestreden.

Pas na enkele decennia kwam een meer inhoudelijke bezinning op gang. In 1899 hield Abraham Kuyper aan de Vrije Universiteit een beroemd geworden rede, waarin hij de evolutiegedachte grondig besprak en kenschetste als een dogma dat zijn tijdgenoten had gehypnotiseerd. Hij concludeerde dat Darwins leer van 'mechanische, doelloze' evolutie niet te verzoenen was met de christelijke religie; een conclusie waarmee zijn katholieke tijdgenoot Maarten Poelhekke van harte instemde.

Toch viel het een buitenstaander als de Utrechtse zoloog en darwinist A. Hubrecht vooral op dat Kuyper in zijn rede veel meer ruimte had gelaten voor de evolutiegedachte dan gereformeerden v&243;&243;r hem hadden gedaan. In navolging van enkele calvinisten uit de Engelstalige wereld had Kuyper het evolutieproces an sich niet op grond van de Bijbel afgewezen, al vond hij de toenmalige evolutietheorie niet voldoende wetenschappelijk onderbouwd.

In dezelfde periode waren ook in rooms-katholieke kring positievere geluiden te horen. Zo werd

betoogd dat de officiele katholieke filosofie, het neo-thomisme, wel ruimte liet voor een beperkte, doelgerichte evolutie binnen de 'wijsgerige soorten'.

Opmerkelijk

Het debat over evolutie werd in de navolgende decennia vooral gevoerd door natuurwetenschappers en deed onder het gewone kerkvolk weinig stof opwaaien. Dat is opmerkelijk, want de gereformeerde 'kleine luyden' hadden wel een eigen universiteit, de VU, die sinds 1930 ook een natuurwetenschappelijke faculteit bezat. Hoewel de evolutietheorie daar geen onderzoeksonderwerp was, kwamen er wel aanverwante zaken aan de orde.

Zo maakte de eerste hoogleraar natuurkunde, G.J. Sizoo, in zijn onderzoek gebruik van recent ontwikkelde radioactieve dateringsmethoden, waarmee een ouderdom van de aarde van zeker honderden miljoenen jaren werd gevonden. De meeste gereformeerde natuurwetenschappers accepteerden ook het bestaan van zeer oude fossielen, en sommigen aanvaardden de biologische evolutie als verklaring. Een gezamenlijke bezinning met de gereformeerde theologen over het onderwerp schepping en evolutie was nodig, vond Sizoo. Deze bleken hier echter nauwelijks voor open te staan.

In katholieke kring werkten de bioloog A.C.J. van Goor en de filosoof J.Th. Beysens in deze periode samen aan een boek over de 'ontwikkelingsgeschiedenis van het leven'. Beysens betoogde dat de neo-thomistische filosofie zich goed liet verenigen met de evolutiegedachte en Van Goor kwam met wetenschappelijke gegevens ter onderbouwing. Voor de afstamming van de mens hielden zij wel een slag om de arm. Toch werd het boek door de kerkelijke censor van het bisdom Haarlem verboden. Ook internationaal verzette het Vaticaan zich in die tijd tegen pogingen om evolutie en geloof te verzoenen. Zodoende bleef ook in katholieke kring de discussie voorlopig beperkt tot de kring van wetenschappers.

Na de oorlog

Kort na de oorlog nam Sizoo het initiatief tot een congres over de ouderdom van de aarde, waarin een groot aantal verschillende dateringsmethoden werd besproken die alle wezen op een zeer hoge ouderdom. Vanaf de jaren vijftig was het echter niet Sizoo, maar de jonge bioloog J. Lever, die bekend werd als pleitbezorger van de 'schepping-door-evolutie' gedachte. Hij wist zich daarbij gesteund door gereformeerde natuurwetenschappers aan de VU en daarbuiten.

Maar omdat de VU in deze periode ook op andere gebieden grote veranderingen doormaakte,

verwachtten 'verontruste' gereformeerden inmiddels weinig goeds meer van deze universiteit; Lever werd vanuit die hoek dan ook zeer kritisch gevolgd. Toen eind jaren zestig het Amerikaanse 'wetenschappelijk creationisme' in Nederland bekend werd, vond het een vruchtbare voedingsbodem in orthodox gebleven kringen.

Aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, vervulde de natuurfilosoof A.G.M. van Melsen een vergelijkbare rol als Lever in gereformeerde kring. Hij verzoende evolutie en geloof door een alternatieve duiding van het evolutieproces. Hij ging ervan uit dat God potenties had meegeschapen in de materie die zich in de loop van het evolutieproces hadden 'ontplooid'. Hoewel hij niet duidelijk aangaf hoe dit wetenschappelijk moest worden begrepen, bleek zijn benadering voor veel rooms-katholieken overtuigend. De veranderingen in de katholieke wereld gingen vanaf de jaren zestig minstens zo snel als in de gereformeerde, maar discussies over evolutie en geloof speelden daarin nauwelijks meer een rol.

Het standaardbeeld van de gereformeerde en katholieke omgang met de evolutietheorie sinds Darwin is sterk gekleurd door het debat vanaf de jaren zestig. Pas toen werd voor veel orthodox-protestanten - anders dan voor katholieken - de vraag 'schepping' (in zes dagen etc.) of 'evolutie' de toetssteen van rechtzinnigheid. In het verdere verleden bestond dus echter - vooral onder natuurwetenschappers - een veel breder spectrum aan opvattingen. Kennisname daarvan kan voor de hernieuwde bezinning die vandaag plaatsvindt alleen maar vruchtbaar zijn.

Drs. Ab Flipse is wetenschapshistoricus aan de Vrije Universiteit. Hij werkt aan een proefschrift over het geloof-/wetenschap debat in Nederland in de periode 1880-1960.